ZASTAVIT STÁT

Jak by vypadalo Česko, kdyby stát dělal méně, ale pořádně

David „Forby“ Forbelský

Obsah

Předmluva: Proč tato kniha 4
Prolog: Neděle u babičky 9
Část první: Diagnóza 16
Kapitola 1: Země na autopilotu 23
Kapitola 2: Jak jsme se sem dostali 37
Kapitola 3: Minimální stát – myšlenka a tradice 52
Část druhá: Co stát dělat nemusí 61
Kapitola 4: Právo stavět na vlastním 74
Kapitola 5: Práce a podnikání bez poručníka 82
Kapitola 6: Stáří – dodržet slib, přestat slibovat 91
Kapitola 7: Zdraví jako osobní odpovědnost 108
Kapitola 8: Škola patří rodičům 128
Kapitola 9: Konec dotací, trh bez úředního rozhodčího 142
Kapitola 10: Energie bez politiků 149
Kapitola 11: Peníze a kapitál 168
Část třetí: Co stát dělat musí 176
Kapitola 12: Stát, který dělá málo, ale pořádně 183
Kapitola 13: Obrana – země, kterou brání každá obec 196
Kapitola 14: Daně zdola – obce a obrácený tok peněz 215
Část čtvrtá: Cesta 222
Kapitola 15: Daně a rozpočet minimálního státu 235
Kapitola 16: Deset let přestavby 262
Kapitola 17: Odpovědi kritikům a proč ne další programy 275
Závěr: Svobodná země je země dospělých 292
Přílohy 297

Předmluva: Proč tato kniha

V roce 2025 si český stát půjčoval v průměru zhruba 800 milionů korun denně. Nebyla válka, nebyla pandemie a ekonomice se dařilo docela slušně. Mzdy rostly, nezaměstnanost byla jedna z nejnižších v Evropě. Rozumná domácnost by si v takovém roce odkládala na horší časy. Stát si půjčoval.

Nepíšu to proto, abych někoho vyděsil. Česko není na pokraji bankrotu. Tento jediný údaj ale vypovídá o českém státě víc než stovky stran politických programů. Vypovídá o systému, který utrácí víc, než vybere, bez ohledu na to, kdo vládne a jak se daří. A který na každý problém odpovídá dalším zákonem, úřadem nebo dotací.

Tato kniha klade jednoduchou otázku, která v české politice zaznívá příliš zřídka: **co když některé problémy, které stát slibuje vyřešit, alespoň zčásti vznikly jeho vlastními zásahy?**

Co když nedostupné bydlení není jen problém, který má stát řešit, ale také důsledek pravidel, jimiž brání stavět a pronajímat? Co když drahá práce není důvodem pro další podporu zaměstnanosti, ale výsledkem toho, kolik stát z práce bere a jak omezuje podmínky smluv? Co když složitost podnikání nevyléčí další úřad, který má podnikatelům pomáhat se zvládáním pravidel jiných úřadů?

Seznamte se: Novákovi

Čísla v miliardách nikdo necítí. Proto vás touto knihou provede jedna rodina. Je vymyšlená, ale každá situace, do které se dostane, je skutečná. Kdo v Česku žije, potká ji sám nebo ji zná od sousedů.

Seznámíte se s nimi hned za předmluvou, při nedělním obědě u babičky Marie. Krátký přehled, kdo je kdo, najdete také v příloze E na konci knihy. Jejich příběh jednoho roku, od lednové neděle po Štědrý den, se pak vine celou knihou. Před mnoha kapitolami najdete jednu jeho kapitolu a teprve po ní výklad, čísla a návrhy.

V každé kapitole uvidíte, jak dnešní stát zasahuje do života Novákových, a co by se pro ně změnilo, kdyby stát dělal méně věcí, ale pořádně. Nebudu tvrdit, že vyhrají na všem. Kde něco ztratí, řeknu to a ukážu, o kolik.

Zastavit stát

Název knihy je záměrně stručný. Neznamená zrušit stát ani oslabit policii, soudy nebo armádu. Je to naopak. Stát, který dělá méně věcí, může ty důležité dělat lépe.

Zastavit znamená zastavit neustálé rozšiřování jeho působnosti. Přestat automaticky předpokládat, že každý problém potřebuje zákon, úřad, dotaci nebo nový program. A pokaždé si položit jednoduchou otázku: je opravdu nutné, aby tohle dělal stát?

Někdy bude odpověď ano. Už to, že si tu otázku začneme klást, by ale byla změna.

Nejde o špatné politiky

Tahle kniha není obvinění politiků. Většina z nich, které jsem za ty roky potkal, chtěla pro lidi něco dobrého. Kdyby problém byl v lidech, stačilo by zvolit lepší. Volili jsme už mnohokrát a stát roste dál.

Problém není v charakteru, ale v tom, co může kdo vědět. Každý z nás si váží jiných věcí a jinak moc. Někdo dá za hodinky statisíce, jinému stačí ty z tržnice. Ani jeden není lepší. Kdo má ale vybrat hodinky pro všechny, nemůže se trefit, i kdyby byl nejmoudřejší a nejpoctivější člověk v zemi. Nemá jak zjistit, co pro koho kolik znamená. To ví jen ten, kdo se musí něčeho vzdát, aby to měl.

Stát dnes vybírá „hodinky pro všechny“ v bydlení, škole, zdraví, důchodech i energii. Proto každou kapitolu začínám krátkým příběhem. V žádném z nich není padouch. Jsou v nich jen lidé s dobrými úmysly, kteří rozhodují o něčem, o čem nemohou vědět dost. A platí to i pro mě: ani já nemůžu vědět, co je nejlepší pro

deset milionů lidí. Proto tahle kniha nenabízí lepší plán, ale víc prostoru, aby si lidé mohli vybírat sami.

Co v knize najdete

V knize jsou čísla, zákony, termíny i konkrétní varianty řešení. Nejsou to volební sliby ani harmonogram. Jsou to nástroje myšlenkového experimentu. Nestačí říct, že stát má být menší. Je třeba domyslet, co přesně by měl přestat dělat, co naopak musí dělat lépe, v jakém pořadí by se změny daly provést a kolik by stály.

Kniha má čtyři části:

- **Diagnóza** (kapitoly 1–3) popisuje, v jakém stavu je dnes český stát, jak se do něj dostal a na jaké myšlence stojí alternativa.
- **Co stát dělat nemusí** (kapitoly 4–11) prochází oblast po oblasti: bydlení, práci, důchody, zdraví, školy, dotace, energii a peníze.
- **Co stát dělat musí** (kapitoly 12–14) popisuje jádro státu: policii a soudy, obranu, při jejímž návrhu se opírám i o nejnovější poznatky z války na Ukrajině, a peníze, o které musí stát požádat obce.
- **Cesta** (kapitoly 15–17) skládá změny do jednoho rozpočtu a modelového scénáře a odpovídá kritikům.

Kapitoly lze číst samostatně. Kdo spěchá, může začít kapitolou 15, kde je výplatní páska Petra Nováka dnes a v roce 2035, nebo kapitolou 17 s odpověďmi kritikům.

Kniha počítá s dlouhým přechodem, místy na desítky let. Proč ani to není ústupek státu, vysvětluji anarchokapitalistům v oddíle 17.4.

Některé návrhy budou příliš radikální i pro pravici. Některé se mohou ukázat jako nepraktické nebo chybné. Cílem knihy není vyhlásit jedinou správnou cestu, ale předložit ucelený pohled, se kterým se dá přít.

Pro koho je tato kniha

Pro každého, kdo má pocit, že stát zasahuje do stále větší části života a základní problémy přitom nemizí. Nepředpokládám, že čtenář má ekonomické nebo právnické vzdělání. Kde používám

odborný pojem, vysvětlím ho; ty nejdůležitější najdete i ve slovníčku na konci knihy. A je to kniha i pro mé kritiky, protože si zaslouží argumenty, ne hesla.

Jedno upozornění k číslům

V knize najdete výplatní pásky, tabulky a odhady až do roku 2035 a dál. Nečiním si nárok na přesné výpočty, natož na přesnost na třetím místě za desetinnou čárkou. Jsou to hrubé odhady jednoho autora, ne výstup ekonomického modelu, a skutečnost se od nich bude lišit. Čísla tu nejsou proto, aby předpovídala budoucnost. Mají ukázat řád věcí: kolik stát bere dnes, kam by se to mohlo pohnout a co by to znamenalo pro jednu rodinu.

Jde mi o směr a o myšlenku, ne o závěrečný účet. Kdo mi dokáže, že se v roce 2035 spletu o korunu ze stovky, bude mít nejspíš pravdu. Směr se tím ale nezmění. A bylo by ode mě nepoctivé tvrdit, že nikdo nemůže naplánovat život deseti milionů lidí, a přitom předstírat, že já umím přesně spočítat, jak bude vypadat.

Semínko pochybnosti

Nečekám, že přesvědčím každého.

Stačí mi méně. Pokud někdo knihu zavře a při příštím návrhu nového zákona, dávky, dotace nebo úřadu si položí otázku *„Je to opravdu nutné?“*, splnila svůj účel.

Nejde mi o revoluci, ale o malé semínko vzdoru. Stát má své místo. Ale musí mít také své hranice.

Kdo tohle píše

Jsem bývalý voják a dnes již přes 30 let pracuji v IT. Jsem také golfový rozhodčí. Jedním ze základních principů férových podmínek v golfu je zásada: buď všichni stejně, nebo nikdo nic. Ať jde o výhody, nebo o obtíže. Od roku 2012 jsem politicky aktivní, nejprve ve straně Svobodných občanů. Poté, co se začala sbližovat

Prolog: Neděle u babičky

Octavia nechtěla chytit. Petr otočil klíčkem podruhé, potřetí, a teprve pak motor zakašlal a naskočil s tím chraplavým zvukem, který Petr znal jedenáct let a na který si nikdy nezvykl. Na parkovišti před panelákem ležel zmrzlý sníh, šedý od výfuků. V šestém patře nad nimi se v kuchyni ještě svítilo. Zapomněli zhasnout.

„Nech to," řekla Jana, když viděl, že se dívá nahoru. „Teplárna to zaplatí."

„Teplárna platí teplo. Světlo platíme my."

„Petře."

Nechal to. Vyjeli z Rochlice a dole u kruháče se zařadili za autobus. Byla první lednová neděle a Liberec vypadal, jako by se po svátcích ještě nevzpamatoval: prázdné chodníky, zbytky petard ve sněhu, u kontejnerů vyhozené stromky s posledními stříbrnými nitkami.

Petr počítal. Nedělal to schválně, prostě to šlo samo, jako když člověk na schodech počítá schody. Hypotéka od ledna zase o kus výš, protože loni skončila fixace a z dvou procent bylo najednou skoro pět. Zálohy na teplo. Tomášovo doučování z matiky a češtiny, dvakrát týdně, do dubna. Emin šachový kroužek. Pojistka na auto, kterou musí zaplatit do konce měsíce. Kolik zbude. Jestli vůbec něco zbude do rezervy na pračku. Pračka zatím prala, ale v posledních týdnech při ždímání tloukla do zdi, jako by chtěla ven.

Jana se dívala z okna a Petr věděl, že je v pondělí. Poznal to podle toho, jak měla ruce v klíně, prsty propletené a palcem jedné ruky přejížděla po kloubech druhé. V pondělí jela za paní Dvořákovou na Ruprechtice, té bylo osmdesát dva a nevyšla už ze schodů, takže jí Jana nosila salon domů v tašce: nůžky, hřebeny, barvu a fén. Pak dvě barvení U Věry a odpoledne zkouška svatebního účesu pro holku, která chtěla vypadat jako z jednoho seriálu, jenže měla vlasy jemné jako pápěří.

„Tři čtvrtiny je víc než dvě třetiny," ozvalo se zezadu.

„Já vím," řekl Tomáš.

„Tak proč jsi říkal, že ne?"

„Neříkal jsem, že ne. Říkal jsem, ať mi dáš pokoj."

„To není matematika," řekla Ema.

Tomáš si nasadil sluchátka. Bylo mu patnáct a v dubnu ho čekaly přijímačky a zlomky byly to poslední, o čem chtěl v neděli ráno slyšet. Ema chodila do třetí třídy, zlomky je ještě neučili, a právě proto ji bavily. Petr se na ni podíval do zpětného zrcátka. Seděla rovně, s čepicí naraženou do očí, a vítězně koukala na bratra, který ji už neslyšel. Tomáš držel v ruce telefon, palcem psal a smazával, psal a smazával. Petr nevěděl komu, a Jana se ho na to ptát zakázala.

Za Jabloncem začal sněžit. Do Rychnova to bylo kousek, půl hodiny i s tím autobusem, ale Petrovi se ta cesta vždycky zdála delší, než byla. Možná proto, že vedla domů. I po dvaceti letech v Liberci tomu tak v duchu říkal.

Máma stála ve dveřích. Stála tam pokaždé, ať přijeli v kolik chtěli, jako by od rána nedělala nic jiného. Měla zástěru přes sváteční halenku a na nohou bačkory, ve kterých by po sněhu neměla chodit. Bylo jí sedmdesát jedna a od tátovy smrti žila v domku sama.

„Mami, kde máš hůl?"

„Někde je," řekla a natáhla k němu tvář. „Pojďte dovnitř, táhne to."

Hůl stála opřená o branku. Petr ji vzal a donesl do předsíně, kde ji opřel vedle věšáku. Věděl, že tam do večera nevydrží.

Kuchyň byla taková, jaká byla vždycky. Kamna v rohu, která máma pořád ráda přitápěla, i když loni dostala nový kotel. Kredenc se skleničkami, které se nesměly používat. Hodiny na zdi, které se o tři minuty předcházely, protože táta je tak kdysi nastavil, aby nikam nechodil pozdě, a máma je od té doby nesmí srovnat. Vonělo to tu svíčkovou, smaženou cibulí a něčím sladkým, co se ještě peklo.

U stolu už seděl Martin. Seděl trochu nakřivo, jak ho zlobila záda, a před sebou měl otevřené pivo.

„Tak co, pane minarchisto," řekl místo pozdravu, „už jsi zrušil stát?"

„Ještě ne. Je neděle."

„No jo. V neděli se ruší jen dobrá nálada." Martin vstal, a bylo vidět, co ho to stojí, a podal bratrovi ruku. Pak objal Janu, Emu zvedl do vzduchu, i když na to byla už velká, a Tomášovi stiskl rameno. „Ty jsi zas vyrostl. Přestaň s tím."

Martinovi bylo jednapadesát, byl o deset let starší než Petr a celý život byl ten hlasitější. Od rozvodu s Hanou bydlel sám v Jablonci ve velkém bytě, kde byly tři pokoje, ze kterých dva nepoužíval. Pracoval u dodavatele autodílů, kde byl i jeho kamarád Láďa, o kterém mluvil víc než o sobě.

Polévka byla hovězí s nudlemi, které máma krájela ručně. Ema z ní vylovila mrkev a nechala ji na kraji talíře. V jídelně nejedla skoro nic, doma jen to, co znala, a u babičky všechno kromě mrkve. Babička to věděla a dávala jí mrkve schválně míň.

Karel přijel, když už byla svíčková na stole. Slyšeli jeho auto dřív, než ho viděli: starý pick-up, kterému zlobil výfuk. Vešel do kuchyně, sundal čepici a chvíli stál ve dveřích, jako by si nebyl jistý, jestli se tu smí sednout.

„Promiňte," řekl. „Dělal jsem papíry."

Nikdo se neptal jaké. U Karla to bylo jasné. Jana vstala a políbila ho na tvář, která byla studená a voněla kravínem, i když se před cestou určitě umyl a převlékl. Bylo mu šedesát tři a od maminčiny smrti zhubl. Ne moc. Jen tolik, že mu sváteční sako viselo jinak.

„Tati, je neděle."

„Krávy nevědí, že je neděle."

Máma mu naložila tolik knedlíků, že by to stačilo na dva. Karel nic nenamítl. Jedl pomalu, soustředěně, jako by i tohle byla práce, kterou je třeba udělat pořádně.

Petr pozoroval stůl. Měl to tak odjakživa. Ostatní mluvili a on poslouchal a ukládal si, co slyšel, jako když si v práci zapisuje do

Z PŘÍBĚHU NOVÁKOVÝCH

Čtverečkovaný papír

Poslední neděli v měsíci se u Nováků večeřelo dřív. Jana to tak nikdy nezavedla, prostě se to stalo. Petr chtěl mít po sedmé čistý stůl, a tak se v šest jedlo, v půl sedmé umývalo nádobí a v sedm už seděl v kuchyni s modrými deskami, kalkulačkou a propiskou, kterou si přinesl z práce a kterou nikomu nepůjčoval.

Jana stála u dřezu a myla hrnec od guláše. Nemusela ho mýt hned. Mohla ho namočit a jít si lehnout k televizi, jako to dělala jiné večery. Ale poslední neděli v měsíci zůstávala v kuchyni. Nevěděla přesně proč. Asi aby nebyl sám.

„Hypotéka," řekl Petr potichu, sám pro sebe, a něco si zapsal.

Neměla ráda, když počítal nahlas. Ne kvůli číslům. Čísla ji nezajímala, nikdy ji nezajímala, ve škole z matiky propadala a táta jí tenkrát řekl, že to nevadí, že krávy počítat nemusí a kadeřnice taky ne. Neměla ráda ten hlas. Petr, když počítal, mluvil jako člověk, který poslouchá, jestli v motoru něco neklepe.

„Zálohy. Kroužky. Pojistka."

Ema byla v pokoji a četla si. Tomáš měl zavřené dveře a za nimi bylo ticho, což u něj znamenalo buď modely, nebo Báru. Jana o Báře věděla od Vánoc, kdy Tomáš poprvé v životě chtěl nový svetr a vybral si ho sám. Petrovi to neřekla. Petr na to přijde, až to bude potřeba.

Opláchla hrnec a obrátila ho dnem vzhůru na odkapávač. Za oknem bylo černo, jen naproti v paneláku svítila okna, žlutá, modrá od televizí, jedno červené, kde si někdo nechal vánoční řetěz. V šestém patře bylo vidět daleko. Když přijela poprvé, před šestnácti lety, s břichem, ve kterém byl Tomáš, stoupla si k tomuhle oknu a rozbrečela se, protože tady nebyla žádná zahrada a žádný kravín

a žádné ticho. Pak si zvykla. Teď už by tu tmu bez oken naproti asi ani neuměla usnout.

„Jano.“

„Hm.“

„Pojď se na něco podívat.“

Utřela si ruce do utěrky a sedla si naproti němu. Před sebou měl výplatní pásku. Malý papír, úzký, hustě potištěný, takový, jaký Jana nikdy nedostávala, protože byla na živnost a výplatu si dělala sama, z obálky, kterou nosila v kabelce. Petr měl pásku položenou na stole a vedle ní list z bloku popsaný čísly.

„Já si to nikdy pořádně nepřečetl,“ řekl. „Dvacet let. Kouknu na to dole, co mi přijde, a hotovo.“

„A teď sis to přečetl.“

„Teď jsem si to přečetl.“ Přejel propiskou po řádcích. „Tohle mám v hrubým. Tohle mi strhnou. Tohle mi přijde. Necelých čtyřicet.“ Ukázal na list z bloku. „A tohle za mě navíc platí firma. Na pojištění. To na pásce není, to jsem si musel najít.“

Jana se podívala, kam ukazoval. Viděla číslo zakroužkované dvakrát.

„Šedesát sedm tisíc,“ řekl Petr. „Tolik stojím Hájka každej měsíc. A domů nosím necelých čtyřicet.“

„No a?“

„No a to je skoro třicet tisíc měsíčně, který se ke mně nedostanou. A to ještě není všechno. Pak jdeš nakoupit a v každým rohlíku je daň. V benzínu. V elektřině.“ Klepl propiskou do papíru. „Já jsem to sečetl, Jani. Hrubě. Vychází mi to zhruba na polovinu. Z každý stovky, co za mě Hájek vydá, si stát vezme polovinu.“

Jana mlčela. Nevěděla, co se od ní čeká. Petr se na ni díval a ona viděla, že se nedívá na ni, ale skrz ni, na něco, co mu běželo v hlavě.

„Kdybych dělal nejdřív pro stát a pak pro nás,“ řekl pomalu, „tak bych od Nového roku dělal pro stát. Celej leden. Únor. Jaro. Až do půlky července. A teprve pak pro nás.“

„Petře.“

„Já si nestěžuju. Já to jen…“ Odmlčel se. „Já to jen nevěděl.“

Jana chtěla říct, že to přece všichni vědí. Že daně jsou, odjakživa, a že se o tom nemluví u kuchyňského stolu v neděli večer. Že ona taky platí, zálohy na sociálku a na zdravotní, a že jí to taky nikdo neodpustí, když měsíc nestříhá. Chtěla říct, že ji bolí záda a ruce od barvy, že paní Dvořáková ve čtvrtek usnula pod fénem, že by si ráda lehla. Neřekla nic z toho.

„Tak co s tím uděláš?“ zeptala se.

Petr se na ni podíval, jako by se probudil. „Nic. Co bych s tím dělal.“ Složil list z bloku napůl. „Zaplatím pojistku. A do rezervy dám míň. Tenhle měsíc jen dva tisíce.“

„Pračka zatím pere.“

„Pračka tluče do zdi.“

„Pere a tluče do zdi,“ řekla Jana. „To my taky.“

Petr se poprvé za celý večer usmál. Byl to jeho úsměv, ten krátký, jedním koutkem, kvůli kterému si ho před sedmnácti lety na zábavě v Českém Dubu všimla. Stál tenkrát u zdi s pivem, nemluvil s nikým a jako jediný z celého sálu nevypadal, že se předvádí. Jana šla za ním, protože jí přišlo, že se nudí. Nenudil se. Pozoroval. Pozoroval pořád.

Vstala a pustila vodu do konvice. „Chceš čaj?“

„Dám si.“

Když se konvice rozhučela, vytáhl Petr z desek ještě jeden papír. Čtverečkovaný, vytržený ze sešitu, s obtrhaným okrajem. Položil ho na stůl obrázkem dolů, tak jak to dělával s věcmi, které ještě nechtěl ukázat. Pak ho otočil.

Jana se nepodívala hned. Nalila vodu do hrnků, zavěsila sáčky, jeden ovocný pro sebe a jeden černý pro něj, a teprve pak si sedla zpátky a sklopila oči.

Byl to dům. Půdorys, nakreslený tužkou podle pravítka, čistě, jak Petr kreslil všechno. Obdélník rozdělený na pokoje. Obývák s velkým oknem na jednu stranu, k jabloním, protože byly nakreslené i ty, dvě kolečka s křížkem uprostřed. Kuchyň. Dva dětské pokoje, v jednom napsáno drobně „T“, ve druhém „E“.

Ložnice. Koupelna s vanou. A v rohu ještě jedna místnost, menší, bez písmene.

„Co je tohle?“ zeptala se a ukázala na ni.

„Pracovna. Nebo dílna. Nebo co bude potřeba.“

Jana se dívala na ten prázdný čtverec. Mohla by říct, že by to mohl být salon. Jedno křeslo, umyvadlo, zrcadlo. Ženské z Rychnova by chodily přes zahradu. Představila si to na okamžik tak jasně, že ucítila peroxid. Pak si představila tchyni, jak přes plot volá, jestli už mají uvařeno, a jak se každé ráno dívá, v kolik vstávají, a jak jí přinese buchty, které Jana nechtěla, a jak se Jana bude muset usmívat. Představila si Petra, jak večer chodí k mámě opravovat rádio, které nezlobí.

„A střecha?“ zeptala se, protože se musela na něco zeptat.

Petr otočil list. Na druhé straně byl nákres zboku. Dům byl nízký, podlouhlý, se střechou rovnou jako stůl a s velkými okny až k zemi.

„Rovná,“ řekl. „Žádná půda, kde se nic nevyužije. A žádný taškový, co se musí za dvacet let předělávat.“

„Vypadá to jako z časopisu.“

„To je dobře, nebo špatně?“

„To je jen pozorování.“

Petr kývl a papír zase otočil obrázkem dolů. Jana viděla, že čekal něco jiného. Nevěděla co. Možná, aby se zaradovala. Aby se zeptala, kolik to bude stát a kdy začnou. Aby řekla, že se jí to líbí. Líbilo se jí to. Jen to nebyl její dům.

Napili se čaje. Za zdí bylo slyšet, jak Ema zhasla lampičku, a pak, jak ji zase rozsvítila, protože četla pod peřinou a myslela si, že to nikdo neví.

„Musím ještě udělat výkazy,“ řekl Petr a podíval se na hodinky.

„V neděli?“

„Do úterka to Hájek potřebuje. Němci to chtějí do patnáctýho každej měsíc, od ledna. Kolik jsme spálili elektřiny na svařovně, kolik plynu, kolik čeho. Udržitelnost.“ Řekl to slovo, jako by vyslovoval jméno nějakého cizince, se kterým se musí bavit, ačkoliv mu nerozumí. „Hájek na to nikoho nemá, tak to dělají mistři. Já to

Kapitola 1: Země na autopilotu

Každý podzim se ve Sněmovně odehrává rituál, kterému novináři říkají porcování medvěda. Poslanci k návrhu rozpočtu podávají pozměňovací návrhy: sportovní hala v jejich okrese, oprava kostela, příspěvek pro místní spolek. Poslanec z Liberecka přidá peníze na zimní stadion. Myslí to dobře a z jeho okresu mu za to poděkují.

Každý z těch návrhů zní rozumně. Nikdo ale nemůže zjistit, jestli by lidé na Liberecku za ty peníze nechtěli raději něco jiného, nebo si je nechat. Zimní stadion má vděčné hokejisty, kdežto tisíce lidí, kteří ho zaplatí, nemají jméno ani hlas. Jeden po druhém se rozumné návrhy sečtou a rozpočet skončí ve schodku, i když nikdo nic nerozhazoval.

Ekonomika roste, lidé pracují, mzdy stoupají. A stát si přesto každý den půjčuje stovky milionů korun. Tato kapitola vysvětluje, proč to není náhoda, ale vlastnost systému.

> **Ve zkratce**
>
> - Stát v roce 2025 utratil o 290,7 miliardy víc, než vybral, a to v dobrém roce.
> - Přes 80 % jeho výdajů předepisují zákony; o „rozpočtu“ se ve skutečnosti rozhoduje jen o zbytku.
> - Na každého obyvatele připadá zhruba 340 tisíc korun státního dluhu. Největší závazek, budoucí důchody, ale v žádné statistice není.

Nedělní účty

Stát to dělá jinak. Na konci dubna 2026 zveřejnilo ministerstvo financí závěrečný účet za rok 2025. Ekonomika vzrostla o 2,6 %, inflace se držela kolem 2,5 %, nezaměstnanost byla nízká. Byl to průměrně dobrý rok, přesně takový, v jakém Petr přidává do rezervy.

Stát vydal 2 371,8 miliardy korun a vybral 2 081,1 miliardy. Rozdíl, 290,7 miliardy, si půjčil. Plán přitom počítal se schodkem 241 miliard, takže ho skutečnost překročila skoro o padesát miliard.

To je jádro problému, kterým se zabývá celá tato kniha. Nejde o jeden špatný rok ani o jednu špatnou vládu. Český stát jede na autopilota.

1.1 Kolik stát bere a kolik utrácí

Nejlepším měřítkem velikosti státu nejsou daně, ale výdaje. Každá koruna, kterou stát utratí, musí být jednou vybrána: dnes daní, nebo zítra splátkou dluhu i s úroky. Schodek není oběd zadarmo. Je to daň odložená na později.

Všechny veřejné rozpočty dohromady, tedy stát, kraje, obce, zdravotní pojišťovny a další veřejné instituce, vydaly v roce 2025 přibližně 43 % hrubého domácího produktu. Z každých sta korun, které česká ekonomika vytvořila, tak zhruba čtyřicet tři prošlo rukama veřejné správy.

Liberální institut převádí tento podíl na srozumitelnější míru, **Den daňové svobody**. Je to den v roce, do kterého průměrný člověk symbolicky pracuje na veřejné výdaje a od kterého začíná vydělávat pro sebe. V roce 2026 připadl na 29. května, v posledních letech se pohybuje mezi koncem května a koncem června. Petr Novák tedy pět měsíců pracoval pro stát a teprve od června pro rodinu.

Na tomto čísle je důležité, že se počítá z výdajů, ne z daní. Kdyby se počítalo jen z vybraných daní, vyšlo by podle Liberálního institutu zhruba o osm pracovních dnů dřív. Těch osm dnů je schodek, práce, kterou za nás jednou odvedou naše děti. Za Petra ji odvede Tomáš s Emou.

Den daňové svobody Liberálního institutu je průměr za celou zemi. Pro konkrétního zaměstnance vychází hůř. Když se k daním a odvodům z výplaty přičte DPH a spotřební daně z toho, co za výplatu koupí, pracuje člověk s Petrovou mzdou pro stát zhruba do poloviny července. Martin Urza ze Svobodného přístavu, který do

výpočtu přidává i odhad nákladů regulací a byrokracie, dochází až k 31. srpnu. Podrobný výpočet je v kapitole 5.

Rok 2026

Sněmovna schválila rozpočet na rok 2026 s příjmy 2 117,8 miliardy korun, výdaji 2 427,8 miliardy a schodkem 310 miliard. Končící vláda ho předložila se schodkem 286 miliard, nová vláda ho po volbách přepracovala a schodek zvýšila.

V politickém sporu zaniklo, co k tomu v únoru 2026 napsala **Národní rozpočtová rada**, nezávislý orgán, který hlídá fiskální pravidla: návrh je v přímém rozporu se zákonem o pravidlech rozpočtové odpovědnosti. Zákonný výdajový rámec by odpovídal schodku zhruba 237 miliard. Stát si tedy naplánoval schodek o víc než 70 miliard vyšší, než mu dovoluje jeho vlastní zákon.

Pro tuto knihu je to klíčová zkušenost. Pravidla rozpočtové odpovědnosti v Česku existují. Jsou ale obyčejným zákonem, a obyčejný zákon lze obejít, odložit nebo změnit jedním hlasováním. Proto v kapitolách 12 a 15 navrhuji přesunout rozpočtová pravidla do ústavy.

1.2 Rozpočet, o kterém se nerozhoduje

Média každý podzim píšou o „bitvě o rozpočet“. Poslanci se hádají o miliardu pro vědu nebo o platy učitelů. Jenže ta bitva se vede o drobné.

Většinu výdajů totiž nikdo každý rok neschvaluje. Předepisují je zákony: kolik se vyplatí na důchodech, kolik na dávkách, kolik dostanou provozovatelé solárních elektráren. Ministerstvo financí tyto výdaje nazývá **mandatorní**, tedy povinné. Vláda je nemůže škrtnout, může je jen zaplatit.

Podle závěrečného účtu za rok 2025 tvořily mandatorní výdaje 83,5 % všech výdajů státu (bez peněz z EU) a spotřebovaly 94,4 % příjmů bez evropských peněz. Na všechno ostatní, investice, obranu nad zákonný rámec, nové programy, zbylo z vlastních příjmů jen

110,2 miliardy. Tyto „nepovinné“ výdaje přitom dosáhly 362,4 miliardy. Rozdíl pokryl dluh.

Jinými slovy: **každá koruna, o které vláda v roce 2025 skutečně rozhodovala, byla zhruba ze sedmdesáti procent vypůjčená.**

Kdyby to tak dělal Petr, vypadalo by to takto: z jeho výplaty by hypotéku, energie a jídlo strhávala banka automaticky a o tom, jestli pojedou na dovolenou nebo opraví auto, by rozhodoval jen z toho, co zbude. A protože by zbylo málo, platil by obojí kreditkou.

Co je v povinném balíku

V rozpočtu na rok 2026 tvoří povinné a téměř povinné výdaje 1 911,6 miliardy korun. Největší položkou jsou sociální transfery, 973 miliard, tedy dvě třetiny povinných výdajů. Samotné důchody stojí 739,6 miliardy korun, 30,5 % všech výdajů státního rozpočtu. Téměř každá třetí koruna, kterou stát utratí, jde na důchody.

K tomu patří platy zaměstnanců státu, úroky z dluhu, odvody do rozpočtu EU, platby za podporované zdroje energie nebo kompenzace České poště za takzvanou univerzální službu, která jen v roce 2025 meziročně vzrostla o 3,8 miliardy.

Proč je to problém

Povinné výdaje samy o sobě nejsou zlo. Důchod babičky Marie, na který si čtyřicet let platila, by neměl záviset na tom, jak se zrovna vyspí ministr financí. Problém je jinde.

Povinné výdaje rostou samy. Důchody se valorizují, důchodců přibývá, platy rostou s inflací. I kdyby žádná vláda už nikdy nepřidala jediný program, výdaje by rostly rychleji než ekonomika.

Každá vláda do balíku přidává. Nová dávka, nový příspěvek, nová sleva se stanou povinným výdajem a zůstanou v rozpočtu i po odchodu vlády, která je zavedla. Zrušit je je politicky mnohem těžší než zavést. Stát funguje jako **ráčna: otáčí se jen jedním směrem.**

Nejvíc trpí to, co stát dělat má. Protože vláda o většině výdajů nerozhoduje, škrtá se v tom málu, co zbývá. A to jsou investice

a obrana, tedy výdaje, které by v minimálním státě měly mít přednost.

1.3 Dluh, který roste i v dobrých časech

V roce 2020 se kvůli pandemii zastavila ekonomika a velkým schodkům se dalo rozumět. Jenže krize odezněla a schodky zůstaly.

Rok	Saldo státního rozpočtu (mld. Kč)	Státní dluh (mld. Kč)	Státní dluh (% HDP)	Úroky z dluhu (mld. Kč)
2021	–419,7	2 465,7	39,1	42,2
2022	–360,4	2 894,8	41,1	49,7
2023	–288,5	3 110,9	40,6	68,3
2024	–271,4	3 365,2	41,8	88,5
2025	–290,7	3 677,6	43,0	98,1
2026 (plán)	–310,0	3 991,2	44,6	110,0

Zdroj: MF ČR, Státní závěrečný účet 2025 a Státní rozpočet 2026 – exekutivní shrnutí. Údaj za rok 2026 je plán.

Za pět let vzrostl státní dluh o víc než bilion a půl korun. Úroky se mezi lety 2021 a 2026 zvýšily víc než dvaapůlkrát, ze 42 na 110 miliard ročně. To je zhruba **300 milionů korun denně** jen za to, že si stát v minulosti půjčil. Za ty peníze nevznikne jediný kilometr silnice ani jediná hodina výuky.

Na každého obyvatele Česka, včetně novorozenců, připadá zhruba **340 tisíc korun** státního dluhu. Na čtyřčlennou rodinu Novákových tedy skoro jeden a čtvrt milionu, víc, než jim zbývá splatit na hypotéce. Rozdíl je v tom, že hypotéku si vzali sami a vědí o ní.

„Ale máme přece jeden z nejnižších dluhů v Evropě“

To je pravda a patří se ji přiznat. Dluh všech vládních institucí dosáhl na konci roku 2025 podle Českého statistického úřadu 44,3 % HDP, což je výrazně méně než v Itálii, Francii nebo Belgii. Kdo tvrdí, že Česko stojí na pokraji bankrotu, přehání.

Nízký dluh ale není důvodem ke klidu. Je to spíš dědictví, které současná politika rychle projídá. Rozhoduje trend, ne výše v jednom roce, a trend je jasný: schodek i v letech růstu, rostoucí podíl dluhu na HDP a rychle rostoucí úroky.

Nové státní dluhopisy nesly v roce 2025 kolem 4,2 % ročně. Když stát refinancuje staré dluhopisy z doby nízkých sazeb, platí za ně výrazně víc. Úroky proto porostou, i kdyby se dluh přestal zvyšovat. Česká národní banka navíc v červnu 2026 poprvé po čtyřech letech zvýšila základní sazbu.

Proč stát nešetří v dobrých časech

V krizi vlády ochotně zvyšují výdaje, protože to voliči chtějí a ekonomika to potřebuje. V době růstu by je měly zase snížit. To se neděje, protože škrt má vždy konkrétní poražené, kteří budou hlasitě protestovat, zatímco prospěch z nižšího dluhu je rozptýlený a přijde až za roky.

Český stát nemá čím tuto nerovnováhu vyvážit. Výdajové rámce může vláda překročit, jak ukázal rozpočet na rok 2026, a dluhová brzda se aktivuje až při dluhu 55 % HDP, daleko od dnešního stavu.

1.4 Kde peníze nejsou: mýtus o úřednících

Zeptejte se na ulici, kde by stát měl šetřit, a nejčastější odpověď bude: na úřednících. Martin, Petrův bratr, to říká na každé rodinné oslavě. Politici to vědí a před volbami slibují „štíhlý stát“. Po volbách se počet zaměstnanců státu obvykle nezmění, nebo vzroste.

Kdo to s menším státem myslí vážně, musí začít poctivou aritmetikou. Podle think-tanku IDEA při CERGE-EI platí státní rozpočet v roce 2025 téměř půl milionu zaměstnanců. Z toho:

- asi 290 tisíc pracuje v regionálním školství, hlavně učitelé,
- asi 80 tisíc v bezpečnostních sborech a armádě,
- státních úředníků je jen asi 74 tisíc, zhruba 15 %,
- na ministerstvech pracuje necelých 23 tisíc lidí.

I kdyby stát propustil každého druhého úředníka, ušetřil by jen zlomek toho, co si každý rok půjčuje.

> „Úředníci nejsou příčinou velkého státu. Jsou jeho příznakem.“

Úřad vzniká proto, že zákon uložil agendu: vyplácet dávku, rozdělovat dotaci, kontrolovat povinnost. Dokud agenda existuje, někdo ji musí dělat. Kdo propustí úředníky a agendy ponechá, dosáhne jen toho, že se budou vyřizovat pomaleji.

Z toho plyne první pravidlo minimálního státu, ke kterému se budu vracet: **nejdřív zrušit agendu, pak úřad.** Proto rušení ministerstev v kapitole 12 přichází až na konci přestavby, ne na jejím začátku.

A ještě jedna věc: většina zaměstnanců státu pracuje v oblastech, které minimální stát nechce zrušit, ale jinak organizovat nebo naopak posílit. Učitelé nezmizí, změní se jen to, kdo je zaměstnává. Policisté, hasiči a vojáci patří k jádru státu a jejich počet ani platy škrtat nechci.

1.5 Skrytý dluh: sliby, které nejsou v žádné statistice

Oficiální státní dluh zachycuje jen to, co si stát už půjčil. Nezachycuje to, co už slíbil zaplatit. Největším takovým slibem je **průběžný důchodový systém**.

Funguje jednoduše: dnešní pracující odvádějí pojistné a stát z něj rovnou vyplácí dnešní důchody. Nikde neleží žádné úspory. Petr, který měsíčně spolu se zaměstnavatelem odvede na důchodové pojištění 14 000 korun, nedostává na oplátku nic jiného než slib, že jeho důchod jednou zaplatí ti, kdo budou pracovat po něm.

Tento slib má hodnotu jen tehdy, když bude mít kdo platit. Česká populace ale stárne, a budoucí důchody tak budou muset být nižší, nebo financované vyššími odvody, vyšším věkem odchodu do důchodu či dluhem.

Tyto budoucí závazky se ve státním dluhu neobjeví, dokud se nestanou výdajem daného roku. Proto jim říkám **skrytý dluh**.